

**СПЕЦИФІКА РЕАКТИВНИХ ВИСЛОВЛЕНЬ
АМЕРИКАНСЬКИХ ПІДЛІТКІВ У КОМУНІКАТИВНІЙ СИТУАЦІЇ
«INVITATION» (НА МАТЕРІАЛІ АМЕРИКАНСЬКОГО
КІНОДИСКУРСУ)**

Стаття присвячена аналізу фреймової структури комунікативної ситуації “Invitation” у ментальному просторі мовця-підлітка. Відбувається порівняння реакції адресата в залежності від стереотипних уявлень про особу адресанта. Мовець, не будучи ознайомленим з конкретною стратегією адресанта, обирає реактивну стратегію спонтанно, враховуючи попередньо створений стереотипний образ, тобто фреймову структуру, пов'язану з особою ініціатора розмови. Саме вплив цих факторів є вирішальним і становить цінність як об'єкт лінгвістичного дослідження.

Ключові слова: мовленнєвий акт, фрейм, слот, комунікативна ситуація.

Сучасні лінгвістичні студії характеризуються особливою увагою до категоризаційної роботи людського мозку. Одним із базових термінів у царині когнітивної лінгвістики являється поняття «фрейму». Варто зазначити що воно досі не отримало цілковитого і остаточного визначення, а також свого місця в системі родо-видових відносин понять когнітивістики.

Мета й завдання статті. Мета дослідження – створення фреймової моделі комунікативної ситуації “Invitation” та наповнення її актуалізованим матеріалом з фрагменту американського кінодискурсу. Комунікативна ситуація – це вся широта контексту, у межах якого відбувається мовленнєва взаємодія [12]. Ці ситуації можна вважати фреймами, тобто когнітивними сценаріями, що зберігаються у ментальному просторі мовців.

Завдання статті – уточнити поняття фрейму в лінгвістиці, виокремити складові елементи досліджуваного фрейму і на їх основі вибудувати фреймову модель комунікативної ситуації; проаналізувати відмінності структури і особливості заповнення слотів досліджуваного фрейму в залежності від пресупозицій адресата-підлітка (в межах комунікативної ситуації «Invitation»).

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.

Термін «фрейм» було введено в обіг М.Мінським у 1974 році, і стосувався він сфери розробки штучного інтелекту [11]. Розгляд проблематики поняття з суто лінгвістичної точки зору було здійснено Ч.Філмором, який вважав фрейм засобом відображення знань щодо навколишнього світу в ментальних структурах людського мозку, а також інструментом зворотної актуалізації мовних одиниць у певних стереотипних ситуаціях [15].

У сучасній лінгвістиці, фрейм – поняття багатостороннє і розуміється як квант знань, що формується навколо ментального образу, містить у собі дані про суттєве, типове і можливе для цього образу [3: 15; 4:18]; «каркас» даних для зберігання і актуалізації стереотипної ситуації [11: 300]; когнітивна модель, що відображає знання, пов'язані з конкретними, часто відтворюваними ситуаціями [3: 56]; когнітивна структура феноменологічного поля людини, що базується на ймовірних знаннях про типові ситуації, очікуваннях з приводу якостей і відносин реальних і гіпотетичних об'єктів [10: 168].

Теорія фреймів представлена на основі гіпотези щодо функціонування знань про світ у вигляді структурних елементів, що складаються з конкретних сценаріїв з фіксованим набором стереотипних ситуацій – фреймів. Вони економлять передачу і обробку інформацію, оскільки активізують існуючі знання, наряду з прихованими відомостями, що мають на увазі [13].

Фрейм це багатокомпонентне, об'ємне ментальне утворення, що слугує створенню попередньої комунікативної стратегії[9]. Фрейм позначає структуровані концепти, входить до складу складного концепту, являє собою багаторівневе, об'ємне утворення, «пакет» інформації здатний нести уявлення про типову ситуацію [2: 29; 1: 36]. Це когнітивна структура вищого порядку, оскільки фрейм – це форма організації ментального простору [14, с.45].

Для нашого дослідження найбільш релевантним є розуміння фрейму як інтегральної конструкції, що включає у себе стереотипні, стандартизовані знання про предмет або явище. Це складна амбівалентна конструкція, що виражається у вигляді прогнозованих зв'язків – слотів [7: 86]. Слоти відповідають різним аспектам або параметрам, які виокремлюються на основі досвіду взаємодії людини з об'єктами даного типу [8].

Методиці когнітивного аналізу піддаються тексти різних дискурсів, тому актуальним є розгляд одного із значущих типів дискурсу сучасного суспільства – кінематографічного дискурсу, який в нашій статті буде досліджений на матеріалі кінофільму Керрі (2013).

Згідно з класифікацією С.А. Жаботинської використовуємо предметноцентрично-акціональний фрейм як сценарій комунікативної ситуації «Invitation». Тобто такий, що містить слоти, притаманні двом типам фреймів:

- предметноцентричний (складається із системи пропозицій, де до одного й того ж логічного суб'єкта приєднується декілька логічних предикатів; у центрі уваги перебуває сам предмет);
- акціональний (конституентами є декілька предметів, які наділяються семантичними ролями, акцент зміщується на взаємодію одного предмета з іншими)[5: 18].

Фрейм складається з вершини та слотів які заповнюються пропозиціями, що є основними одиницями збереження інформації. Саме наповнення цих комірок актуалізованими знаннями впливає на подальший перебіг розмови. Тобто пресупозиційне заповнення слотів фрейму викликає відповідну комунікативну реакцію. На думку Карасика В.І., фрейм функціонує по типу спіралі: при активізації одного зі слотів, людина залучає до вихідного образу весь свій життєвий досвід, що розгортає за ланцюжком фреймову структуру у ментальному просторі ініціатора розмови чи реципієнта. Диференціація цієї послідовності в залежності від актуального заповнення слотів фрейму «Invitation» впливає на успішність комунікації [6: 152–153]. Під терміном «Invitation» розуміємо усне запрошення когось відвідати певну подію [16] або саму ситуацію пропонування комусь відвідати певну подію [17]. Досліджуваний фрейм "Invitation" є ситуативним і засвоюється з досвіду людини. «Каркас» цього процесу у ментальному просторі людини можна зобразити наступним чином:

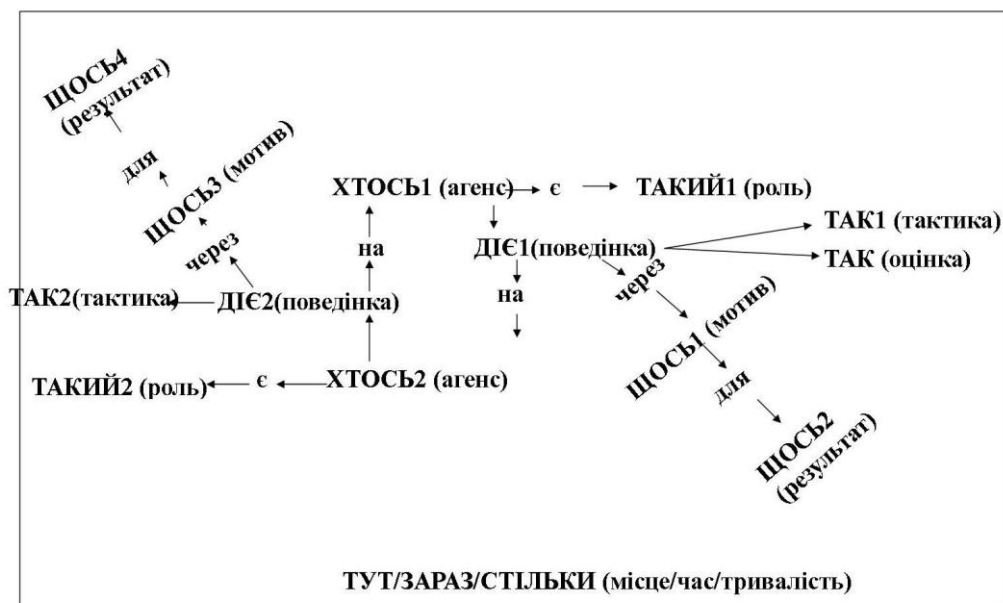

Рис.1 Фреймова модель ситуації спілкування "Invitation"

При розгляді досліджуваного кінодискурсу було відібрано два фрагменти запрошення дівчини на випускний вечір. В обох випадках реципієнтом мовленнєвого повідомлення (якому в ментальному просторі пацієнта відповідає стереотипний фрейм запрошення) виступає підліток-аутсайдер шкільного життя, дівчина, когнітивна картина світу якої було викривлена надмірною материнською опікою. Таким чином її потреби залишаються на рівні базових, не виходячи за рамки потреби в безпеці. Саме через це дівчина намагається відмовити у запрошенні юнакові, оскільки розцінює це як виклик власній безпеці.

При комунікації з юнаком-однолітком (ХТОСЬ₁), гравцем футбольної команди, зіркою школи (ТАКИЙ₁ (роль)), який запрошує її на випускний

вечір(ДІЄ₁) за допомогою тактики пропозиції(ТАК₁), у дівчини (ХТОСЬ₂) інтроверта (ТАКИЙ₂) активізується фрейм ситуації «Invitation». Слоти ХТОСЬ₁ та ТАКИЙ₁ заповнюються відповідними пропозиціями з конкретної комунікативної ситуації, а слоти ЩОСЬ₁ (мотив) та ЩОСЬ₂ (результат) отримують наповнення завдяки стереотипному уявленню про типового «шкільного красеня»: героїня фільму очікує знущання, насміх, пастку. Відповідно до цих слотів фрейм продовжує розгортатися у ментальному просторі дівчини, а слот ТАК₁ (оцінка) також отримує викривлене узагальнене наповнення. Це зумовлює подальший вибір комунікативної поведінки (ДІЄ₂). Відповідно до пресупозитивного очікування посягання на власну безпеку (ЩОСЬ₂ (мотив)) обирається тактика непрямой відмови (ЩОСЬ₂(результат)), що підтверджується наступними прикладами. На мовленнєвий акт непрямой запрошення, що активізується у вигляді асертиву (1) вона відповідає риторичним запитанням у формі квеситива (2), і доповнює його категоричною відмовою що актуалізується у мовленні директивами, спочатку ін'юнктивом (4), а потім реквестивом (5).

(1) - *Um, I was wondering, if you don't have a date already, maybe you want to go with me.*

(2) - *What?*

(3) - *Hey.*

(4) - *Stop!* (5) *Please, just stop trying to trick me.*

В іншій комунікативній ситуації адресатом (адресант також незмінний) є все та ж старшокласниця але з дещо зміненими пропозиціями слотів фрейму. Слот ТАК₁ (оцінка) отримує нове наповнення, оскільки хлопець-представник демонструє поведінку (ДІЄ₁), що розходиться зі стереотипним уявленням героїні фільму. Це впливає на слоти ЩОСЬ₁ (мотив) та ЩОСЬ₂ (результат). Тобто, у ментальному просторі героїні змінюється стереотипне уявлення про можливу тактику співрозмовника. Таким чином, на повторне запрошення, виражене мовленнєвим актом асертиву (6) персонаж дівчинка-підліток відповідає вже не категоричним директивом, а риторичним квеситивом (7), як повинен прояснити мотиви хлопця задля підтвердження її власної пресупозиції. Адресант розцінює даний комунікативний акт як прямий мовленнєвий акт запиту додаткової інформації і відповідає на нього асертивом (8), що підтверджує валідність наповнення слоту ЩОСЬ₁ (результат) у ментальному просторі дівчини і задовольняє її потреби безпеки (ЩОСЬ₃ (мотив)). У даній комунікативній ситуації, завдяки відмінному наповненню слотів, що стосуються агенса ситуації, адресат змінює свою тактику на кооперативну (ТАК₂ (тактика)): після демонстрації намірів хлопця героїня відповідає комунікативним актом згоди, вираженим промісивом (9).

(6)- *I know, but I was hoping that you'd change your mind.*

(7)- *Why are you doing this?*

(8)- *Because I think that we would have a good time.*

(9)- *Yes. Yes, okay, I'll go.*

Таким чином, можна стверджувати що активізація фрейму в ментальних структурах мозку є значущою для реалізації реактивних мовленнєвих актів. Адже саме стереотипне уявлення про учасників і умови перебігу комунікативної ситуації є суттєвим при відборі комунікативних стратегій і тактик.

Висновки. Побудований нами фрейм комунікативної ситуації “Invitation” є інтегративною когнітивною моделлю, комбінацією предметноцентричного і акціонального фреймів, тому що конститuentами фрейму є люди, які наділяються семантичними ролями і параметрами. Він складається з тринадцяти слотів і відбиває прототипну ситуацію “Invitation”, структуруючи інформацію про її причини, перебіг та результати. У перспективі дослідження – створення типології реактивних мовленнєвих актів та ситуацій, в яких вони реалізуються.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Болдырев Н. Н. Концепт и значение слова / Н.Н.Болдырев // Методологические проблемы когнитивной лингвистики: / Под ред. И. А. Стернина. – Воронеж : Воронеж. гос. ун-т, 2001. – С. 25–36
2. Болдырев Н. Н. Концептуальное пространство когнитивной лингвистики / Н.Н.Болдырев // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2004. – № 1. – С. 18–36
3. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика : Курс лекций по английской филологии / Н.Н.Болдырев. – Тамбов : ТГУ, 2000. – 123 с.
4. Дейк Т.А ван. Фреймы знаний и понимания речевых актов / Т.А.Дейк // Язык. Познание. Коммуникация. – М. : Прогресс, 1989. – С. 12–40
5. Жаботинская С.А. Концептуальный анализ: типы фреймов / С.А.Жаботинская // Вісник Черкаського університету. – Вип. 11. – Черкаси, 1999. – С. 12-25
6. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И.Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.
7. Красных В. В. Виртуальная реальность или реальная виртуальность? Человек. Сознание. Коммуникация / В. В. Красных. – М. : Диалог-МГУ, 1998. – 350 с.
8. Краткий словарь когнитивных терминов / Кубрякова Е. С., Панкрац Ю. Г., Демьянков В. З., Лузина Л. Г. – М. : Изд-во МГУ, 1996. – 245 с.
9. Кульчицкая Н.А. Фрейм как тип лексического концепта (о новых взглядах на проблему фрейма в лингвистике) [Электронный ресурс] / Н.А.Кульчицкая. – Режим доступа : <http://tpl1999.narod.ru/WEBLSE2002/SHEIGALLSE2002.HTM>
10. Левицкий А.Э. Функциональные подходы к классификации единиц современного английского языка / А.Э.Левицкий. – К. : АСА, 1998. – 362 с.
11. Минский М. Структура для представления знаний / М.Минский // Психология машинного зрения. – М. : Мир, 1978. – С. 249–338
12. Селиванова Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации : Монографическое учебное пособие. – К. : Фитосоциоцентр, 2002. – 336 с.
13. Стефаненко Т.Г. Этнические стереотипы – функции и свойства [Электронный ресурс] / Т.Г. Стефаненко. – Режим доступа : <http://psyfactor.org/lib/stereotype8.htm>
14. Тарасова И. А. Фреймовый анализ в исследовании идиостилей / И.А.Тарасова // Филологические науки. – 2004. – № 4. – С. 42–49
15. Филлмор Ч. Фреймы и семантика понимания / Ч.Филлмор : Пер. с англ. // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып.23. – М. : Прогресс, 1988. – С. 52-92

16. Cambridge Dictionary - Cambridge University Press [Электронный ресурс]. – Режим доступа : dictionary.cambridge.org/ru/

17. Merriam-Webster: Dictionary and Thesaurus [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.merriam-webster.com/

Стаття надійшла до редакції 26.09.16 р.

Макаревич О. О. , преподаватель
Житомирский государственный университет имени Ивана Франко

СПЕЦИФИКА РЕАКТИВНЫХ ВЫСКАЗЫВАНИЙ АМЕРИКАНСКИХ ПОДРОСТКОВ В КОММУНИКАТИВНОЙ СИТУАЦИИ «INVITATION» (НА МАТЕРИАЛЕ АМЕРИКАНСКОГО КИНОДИСКУРСА)

Статья посвящена анализу фреймовой структуры коммуникативной ситуации "Invitation" в ментальном пространстве говорящего-подростка. Происходит сравнение реакции адресата в зависимости от стереотипных представлений о лице адресанта. Говорящий, не будучи ознакомлен с конкретной стратегией адресанта, избирает реактивную стратегию спонтанно, учитывая предварительно созданный стереотипный образ, т.е. фреймовую структуру, связанную с лицом инициатора разговора. Именно влияние этих факторов есть решающим, и представляет ценность как объект лингвистического исследования.

Ключевые слова: речевой акт, фрейм, слот, коммуникативная ситуация.

Makarevych O.O., lecturer
Zhytomyr Ivan Franko State University

AMERICAN TEENAGERS REACTIVE EXPRESSIONS' SPECIFICS IN COMMUNICATIVE SITUATION «INVITATION» (ON THE BASIS OF AMERICAN MOVIE DISCOURSE)

This article analyzes the frame structure of the communicative situation "Invitation" in the teenage speaker mental space. There is a comparison of the addressee response depending on stereotypes about conversation initiator. Not being familiar with a particular strategy of a sender, the answerer chooses reactive strategy spontaneously, taking into account pre-created stereotypical image, ie, frame-structure associated with the initiator's image. The effect of these factors on the further conversation development is decisive and valuable as an object of linguistic research.

Key words : speech act, frame, slot, communicative situation.